

Juozas Skirius. Prieš 110 metų Šveicarijoje pradėta siekti Lietuvos nepriklausomybės

Prieš 110 metų, 1916 m. vasario 12-14 dienomis, Šveicarijoje susirinkę lietuvių veikėjai nusprendė, kad jau laikas pradėti kovą ne už Lietuvos autonomiją Rusijos sudėtyje, bet už jos pilną nepriklausomybę. Tiesa, iki nepriklausomybės paskelbimo 1918 m. vasario 16 d. Vilniuje dar reikėjo palaukti lygiai dvejus metus ir padėti nemažai pastangų. Tie dveji metai - tai nuostabus Lietuvos istorijos laikotarpis, kuomet brendo tautos atstovų politinis sąmoningumas, formavosi būsimos valstybės aparato darbuotojai, buvo dedami diplomatinės išminties pagrindai. Bet lūžio tašku tapo būtent 1916-ųjų pradžia. Kaip tai įvyko?

Nepriklausomybės balsas nuaidėjo iš lietuvių užsienyje

Pirmojo pasaulinio karo metu, 1914-1918 m., ir kaizerinės Vokietijos kariuomenei okupavus Lietuvą 1915 m., susidarė sąlygos, tariamai palankios lietuviams, kurie nusprendė atviriau reikalauti Lietuvai nepriklausomybės. Tačiau tas balsas nuaidėjo ne iš Lietuvos, bet iš lietuvių užsienyje. Suprantama, Vokietijos politikams tokie norai nebuvo priimtini. Okupacijos sąlygomis Vilniuje veikė Centrinis komitetas nukentėjusiems nuo karo šelpti (vadovas Antanas Smetona), tačiau jis buvo pilnoje vokiečių priežiūroje. Kita komiteto dalis pasitraukė į Petrapilį (Sankt Peterburgą) ir ten tęsė Rusijos gilumoje atsidūrusių lietuvių šelpimą.

1917 m. vasario 24 d. Petrapilyje įsteigta šelpimui ir politinei veiklai skirta Rusijos lietuvių tautos taryba (vadovas Martynas Yčas), kuri persikėlusi į Voronežą

pervadinta Vyriausia lietuvių taryba Rusijoje. Ji pasisakė už Lietuvos nepriklausomybę ir toliau rūpinosi pabėgėliais iš Lietuvos, kurių buvo apie 300 tūkstančių. Tuo tarpu Lietuvoje tik tų pačių metų rugsėjo 18–23 d. konferencijoje Vilniuje, vokiečiams leidus, įkurta Lietuvos taryba.

Prof. Juozas Skirius

Lietuviai telkėsi į politinius centrus: nuo JAV iki Šveicarijos

Aktyviausiai pirmieji pradėjo veikti JAV lietuviai. Jie jau karo pradžioje telkėsi į politines organizacijas: 1914 m. rugsėjo 21–22 d. lietuviai katalikai Čikagoje sušaukė savo seimą ir įkūrė Lietuvių tautos tarybą (vėliau pavadintą Amerikos lietuvių taryba) ir Tautos fondą, kurių vadovu išrinktas dr. Antanas K. Rutkauskas. JAV lietuviai tautiečiai (vėliau tapę tautininkais) 1914 m. spalio 3 d. įkūrė Tautinę lietuvių pirmievių partiją ir Autonomijos fondą šalpai. Joms vadovavo garsus aušrininkas dr. Jonas Šliūpas.

Dr. Pijaus Grigaičio vadovaujami JAV lietuviai socialistai nenorėjo kalbėti apie jokių Lietuvos politinius reikalus, bet dėmesį kreipė į Lietuvos gyventojų šalpą ir tam tikslui 1914 m. spalį įkūrė Lietuvos šelpimo fondą. JAV lietuviai Lietuvos reikalams rinko pinigus, vykdė JAV valdžios ir visuomenės informavimo darbus,

kėlė Lietuvos klausimą politiniu lygmeniu.

Europoje aktyviausiai veikė Šveicarijos lietuviai – studentai Vladas Daumantas, Juozas Purickis, Antanas Steponaitis ir kiti. Vėliau atvyko daugiau lietuvių iš Rusijos ir JAV. Jų aktyvumas sustiprėjo, kai iš Paryžiaus į Lozaną persikėlė Juozas Gabrys-Paršaitis su savo įkurtais Lietuvių informacijos biuru ir Pavergtų tautų sąjunga bei prancūzų ir anglų kalbomis leidžiamais laikraščiais, skirtais Lietuvos reikalams. Antroje Loanos lietuvių konferencijoje 1916 m. birželio pabaigoje sudaryta Šveicarijos lietuvių taryba, skirta šelpimui, spaudos informavimui, Lietuvos klausimo kėlimui.

Lietuvos reikalai jaudino ir keliolikos tūkstančių D. Britanijos lietuvių bendruomenę, kuri taip pat tapo lietuvių veiklos centru. Tam tikri lietuvių centrai buvo ir Stokholme, kur darbavosi Rusijos lietuvių įgalioti Ignas Jurkūnas ir Jonas Aukštuolis, ir Romoje, kur gyveno kanauninkas Kazimieras Prapuolenis. Jis atstovavo lietuvių katalikų reikalams Vatikane, daug rašė į italų spaudą, rinko informaciją, tarpininkavo.

Paminėtų centrų veikėjai dar iki Vasario 16-osios Akto paskelbimo jau buvo pasisakę už pilną Lietuvos nepriklausomybę ir valstybingumą. Siekiant to švento tautai sprendimo, nuo 1915 m. buvo rengiamos lietuvių atstovų konferencijos Stokholme, Lozanoje, Berne, svarstant lietuvių laikyseną, veiklos būdus, primant nutarimus rezoliucijų forma.

Ukrainos ir Lietuvos atstovai, žiūrėdami į žemėlapi, skiria Lenkiją nuo Rusijos, kad sudarytų bendras ribas. Iš kairės į dešinę: kun. dr. V. Bartuška, kun. A. Steponaitis, Ukrainos atstovas J. Gasenko, dr. J. Purickis, Grafas Tiškevičius, dr. J. Gabrys, Tiškevičius, pasirėmęs ant stalo kun. V. Daumantas.
Iš: Kun. dr. V. Bartuška. Lietuvos nepriklausomybės kryžiais keliais. Klaipėda, 1937 m.

Reikalauta visiškos nepriklausomybės

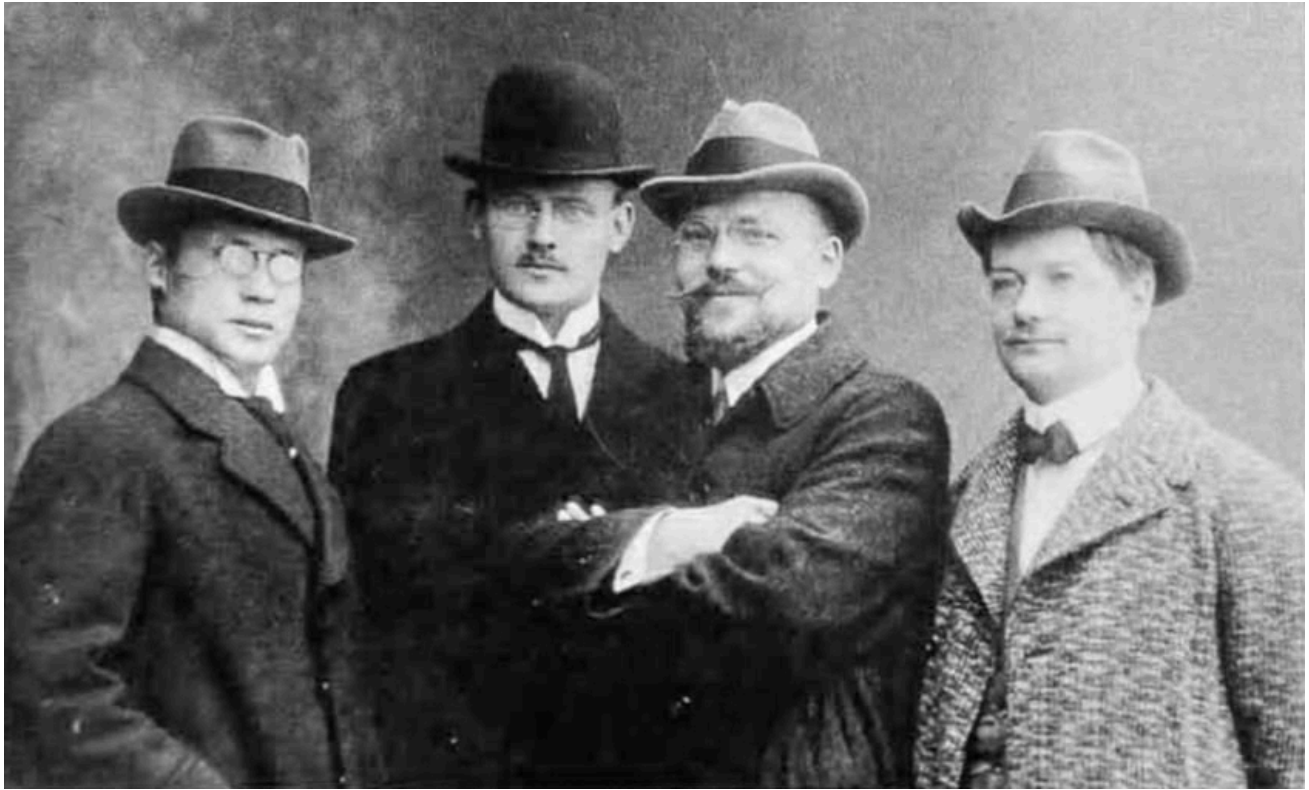
1916 m. pradžioje Šveicarijos lietuviai, matydami palankią karo eigą – Vokietijos kariuomenė iš Lietuvos išstūmė rusų karinius dalinius ir okupavo šalį – apsisprendė reikalauti Lietuvai visiškos nepriklausomybės. Tai paskatino atvykęs kunigas Jonas Žilius, kuris atvežė žinių iš Lietuvos ir Vokietijos. To aptarimui sušaukta Berno konferencija, kuri joje dalyvavusio Antano Steponaičio duomenimis įvyko vasario 12–14 dienomis.

Konferencijoje dalyvavo penki kunigai – J. Žilius, J. Purickis, Antanas Viskantas, V. Daumantas ir A. Steponaitis – bei du pasauliečiai: J. Gabrys-Paršaitis ir Justinas Tumėnas. Joje priimtose trys rezoliucijos dėl Lietuvos ateities, pažymėta, kad „Lietuva ištisus šimtmečius buvo laisva šalis“ ir nutarta reikalauti „visiškos Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės sugražinimo“.

Anot A. Steponaičio, kai šios rezoliucijos buvo paskelbtos spaudoje, rusai nebuvo patenkinti, bet neutralios valstybės palankiai sutiko laisvos Lietuvos atstatymo idėją. Taigi, Šveicarijos lietuviai pirmieji užsienyje viešai pareikalavo visiškos Lietuvos nepriklausomybės. Kaip pažymi istorikas Pranas Čepėnas, „ši pirmoji Berno konferencija buvo daugiau tik privačių asmenų pasitarimas, bet ne lietuvių politinių partijų atstovų suvažiavimas, tačiau ji ne neliko be atgarsio, ypač Rusijos spaudoje, kuri smerkė šios konferencijos nutarimus ir juos laikė vokiečių intrigų vaisiumi“.

Tie patys lietuviai, kaip ir pirmoje Berno konferencijoje, reaguodami į rusų nepasitenkinimą ir siekį atsiimti po karo Lietuvą bei į Vokietijos kanclerio pareiškimą, kad Lietuva nebus grąžinta Rusijai, susirinko į dar vieną konferenciją. Atsargumo dėlei, J. Gabrio-Paršaičio iniciatyva ji pavadinta Hagos, kad nesusektų nei rusai, nei šveicarai. Priimtoje ilgoje rezoliucijoje išsakytos rusų padarytos skriaudos Lietuvai ir pažymėta, kad „dėl šių priežasčių Lietuva negali kęsti jungo ir nesutiks už jokią kainą jam vėl pasiduoti. Bet ji mato reikalą pabrėžti, jog ji nieku būdu nenori pakeisti vieno jungo kitu. Lietuva reikalauja grąžinti jai visišką nepriklausomybę“.

Spaudoje publikuota rezoliucija sujudino politines sferas: suerzino rusų diplomatus Šveicarijoje ir kilo nepasitenkinimas vokiečių gretose. Kaip rašo M. Yčas, „po to rusai ir vokiečiai ėmė per savo šnipus sekti Šveicarijos lietuvių veikimą“. Teko lietuviams laviruoti tarp Antantės sąjungininkų ir vokiečių, pasiskirstyti, kas bendraus su vienais, o kas – su kitais.

Pirmoji lietuvių konferencija Lozanoje, Šveicarijoje 1916 m. gegužės 30 – birželio 4 d. Iš kairės į dešinę: kun. V. Daumantas-Dzimidavičius, J. Bielskis, J. Gabrys-Paršaitis ir R. Karuža. LTSC/PLA. J. J. Bielskio fondas.

Iš: Juozas Skirius. Julius J. (1891-1976). Gyvenimas Amerikoje tarnaujant Lietuvai: JAV lietuvių veikėjas ir diplomatas. Čikaga, Vilnius, 2004–2008 m.

Lozanos konferencijoje - audringos diskusijos

Šveicarijos lietuvių darbai sudomino kitų lietuvių centrų vadovybes. 1916 m. gegužės pabaigoje sušaukta platesnė konferencija Lozanoje, kur dalyvavo ne tik vietiniai J. Gabrys-Paršaitis, V. Daumantas, J. Purickis, J. Tumėnas, A. Viskanta ir A. Steponaitis, bet ir Rusijos lietuvių atstovai S. Šalkauskis su M. Yču bei JAV lietuvių atstovai: Autonominio fondo atstovas Romanas Karuža ir JAV lietuvių katalikų atstovas dr. Julius J. Bielskis. Konferencijai pirmininkavo M. Yčas, joje buvo svarstyti lietuvių šalpos ir Lietuvos ateities reikalai.

Pasak amžininkų, diskusijos buvo audringos. Dalyviai apgailestavo, kad JAV lietuviai nėra sudarę bendros JAV lietuvių tarybos, ir pageidavo, kad Lietuvos laisvinimo darbus visos srovės ir partijos vykdytų vieningai. Plačiai kalbėta apie vokiečių daromą žalą ir žiaurumus Lietuvoje. Taigi iki šiol priimtuose nutarimuose fiksuota Lietuvos nepriklausomybė be Rusijos ir Vokietijos. Be to, Berno konferencijos nutarimuose sąmoningai išvengta klausimų, susijusių su Rusijos ir Lietuvos santykiais, kad tai nebūtų panaudota prieš M. Yčą, kuris buvo Rusijos

Dūmos atstovas, turėjęs grįžti ir toliau rūpintis lietuvių pabėgėlių šalpa Rusijoje. Aiškiai matomas lietuvių laviravimas, kad nesusilauktų represijų Rusijoje ar draudimų toje pačioje Šveicarijoje.

„Tauta turi imti savo likimą į savo rankas“

1916-ųjų birželio gale Lozanoje įvyko J. Gabrio-Paršaičio organizuotas Pavergtų tautų III-iasis kongresas, kuriame dalyvavo per 3000 delegatų iš 28 tautų. Čia dalyvavo jau iš Vilniaus atvykę A. Smetona, Steponas Kairys ir dr. Jurgis Šaulys. Juos vokiečių valdžia išleido, nes tikėjosi kongrese antirusiškų sprendimų. Lietuvai atstovavo ir JAV lietuviai – kunigas Vincas Bartuška, dr. J. J. Bielskis ir R. Karuža.

Lietuviai kongrese pasisakė už visišką nepriklausomybę. Deklaraciją, reikalaujančią visiškos Lietuvos nepriklausomybės, prancūzų kalba birželio 29 d. perskaitė kunigas V. Bartuška, nes vilniečiams, Lietuvai tebeesant vokiečių okupuotai, buvo nepatogu ir gal net nepatartina tokią deklaraciją skaityti. Deklaracijoje buvo pareikšta tautų atstovų akivaizdoje, kad „lietuvių tauta su savo tradicijomis, kultūra, tautiniais idealais ir savo individualybe tiki, kad vienintelis kelias tautai išlikti yra atgauti savo teises visose gyvenimo srityse ir kad tauta turi imti savo likimą į savo rankas... Lietuvių tauta, kuri amžių bėgyje tiek daug yra patyrusi nusivylimų, mato savo ateities ir savo laisvės garantiją visiškoje nepriklausomybėje“. Taigi tarptautiniame daugelio tautų kongrese garsiai pabrėžtas Lietuvos nepriklausomybės reikalavimas, kurį plačiai aprašė pasaulio spauda.

*Kun. kanauninkas Kazimieras Prapuolenis lydi kun. Vincą Bartušką į Vatikaną.
Iš: Kun. dr. V. Bartuška. Lietuvos nepriklausomybės kryžiais keliais. Klaipėda,
1937 m.*

Kongreso metu slapta įvyko antroji lietuvių konferencija. Dalyvavo tie patys, kaip ir pirmoje Lozanos konferencijoje, atstovai iš Lietuvos, kunigas V. Bartuška ir iš Romos atvykęs kanauninkas K. Prapuolenis. Sutarta laikytis kongrese paskelbtos

Deklaracijos linijos - „siekti politinės nepriklausomybės atgavimo“. Nutarta organizuoti Šveicarijos lietuvių tarybą. Be to, priimtas svarbus nutarimas, kad „visas politinis veikimas koncentruojamas Šveicarijoje, čia laikomas Tarybos žinioje ir visas politinis fondas“. Tuo pačiu kreiptasi į JAV, Rusijos ir Lietuvos lietuvių veikėjus, kad jie atsiųstų į tarybą savo atstovus, išlaikomos partinės srovės, kuriai jie atstovaus. Taryba turėjo būti slapta ir veikti Lietuvių informacijos biuro vardu. Lietuvos nepriklausomybės siekiui slapta pritarė visų pagrindinių lietuvių centrų atstovai, tarp jų ir delegatai iš Lietuvos. Beliko įgyvendinti Šveicarijoje sutartą Lietuvos ateities klausimą.

Toliau savo apsisprendimą siekti Lietuvos nepriklausomybės pradėjo skelbti svarbiausi lietuvių centrai. 1917 m. sausio 11 d. Amerikos lietuvių taryba (katalikai) Pitsburgo suvažiavime viešai ir plačiai paskelbė Lietuvos nepriklausomybės deklaraciją. Kunigas J. Žilius ir dr. J. J. Bielskis ją įteikė JAV prezidentui. O sausio 15 d. Niujorke įvyko tautinių organizacijų suvažiavimas, kuris priėmė Lietuvos nepriklausomybės rezoliuciją, įteikė JAV valdžiai ir atspausdino stambiuose JAV laikraščiuose. Rusijos lietuvių seimas 1917 m. birželį Petrograde, kuriame dalyvavo 336 atstovai iš septynių partijų, po ilgų ginčų priėmė rezoliuciją, kurioje reikalavo nepriklausomos demokratiškos Lietuvos respublikos. D. Britanijos lietuvių veikėjai, susirinkę 1917 m. birželio 20 dieną, taip pat pasisakė už Lietuvos savarankiškumą.

Tik Lietuvoje lietuvių atstovai, stipriai prižiūrimi okupantų vokiečių, savo sprendimuose buvo priversti laviruoti nuo 1917 m. gruodžio 11 d. akto iki 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos pilnos nepriklausomybės akto. Šis lietuvių tautai gyvybiškas nutarimas tuo pačiu buvo bendras visų lietuvių, gyvenančių ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje, išsvajotas pasiekimas, sukūręs modernią Lietuvos valstybę.